

Legal play in Menander

Chris Carey

1. Menander *Samia* 35-53

[φ]ιλανθρώπως δὲ πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς (35)
Σαμί]αν διέκειθ' ἢ τῆς κόρης μήτηρ, τά τε
πλεῖστ' ἦν παρ' αὐταῖς ἦδε, καὶ πάλιν ποτὲ
αὐται παρ' ἡμῖν. ἐξ ἄγροῦ δὴ καταδραμὼν
ὥς ἔτυ]χ[έ] γ' εἰς Ἀδώνι' αὐτὰς κατέλαβον
συνηγμένας ἐνθάδε πρὸς ἡμᾶς μετὰ τινων (40)
ἄλλω]ν γυναικῶν· τῆς δ' ἐορτῆς παιδιὰν
πολλή]ν ἐχούσης οἶον εἰκός, συμπαρῶν
ἐγινόμην οἶμαι θεατῆς· ἄγρυπνίαν
ὁ θόρυβος αὐτῶν ἐνεπόει γάρ μοι τινά·
ἐπὶ τὸ τέγος κήπους γὰρ ἀνέφερόν τινας, (45)
ὥρχο]υντ', ἐπαννύχιζον ἐσκεδασμένοι.
ὀκνῶ λέγειν τὰ λοιπ', ἴσως δ' αἰσχύνομαι
οἷς] οὐδὲν ὄφελός ἐσθ'· ὅμως αἰσχύνομαι.
ἐκύησεν ἡ παῖς· τοῦτο γὰρ φράσας λέγω
καὶ τὴν πρὸ τούτου πρᾶξιν. οὐκ ἡρνησάμην (50)
τὴν αἰτίαν σχών, ἀλλὰ πρότερος ἐνέτυχον
τῇ μητρὶ τῆς κόρης, ὑπεσχόμην γαμεῖν
[...]υν ἐπανελθῆμι ποθ' ὁ πατήρ, <ἐπ>ώμοσα.

2. Menander *Samia* 715-722

ὥστ' ἐκεῖνος, ἂν ποτ' ἔλθῃ, τὴν κόρην ἄπεισ' ἔχων.
παῖ, τί τοῦτο; (715)
{Δη} οὐκ οἶδ' ἔγωγε, μὰ Δία. (715)
{Νι} πῶς οὐκ οἶσθα σύ; (715)
χλαμύς· ἀπαίρειν οὐτοσί που διανοεῖται.
{(Δη)} φησὶ γοῦν.
{(Νι)} φησὶν οὗτος; τίς δ' ἐάσει, μοιχὸν ὄντ' εἰλημμένον,
ὁμολογοῦντ'; ἦδη σε δήσω, μειράκιον, οὐκ εἰς μακράν.
{(Μο)} δῆσον, ἰκετεύω.
{Νι} φλυαρεῖς πρὸς μ' ἔχων. οὐ καταβαλεῖς
τὴν σπάθην θᾶπτον; (720)
{(Δη)} κατάβαλε, Μοσχίων, πρὸς τῶν θεῶν, (720)
μὴ παροξύνῃς.
{Μο} ἀφείσθω· καταλελιπαρήκατε
δεόμενοί μου.

{(Ni)}

σοῦ δεόμενοι; δεῦρο δῆ.

{(Mo)}

δήσεις μ' ἴσως;

3. Menander *Epitrepontes* 486-490

{Αβρ.} οὐκ οἶδ'· ἐπλανήθη γὰρ μεθ' ἡμῶν οὗς' ἐκεῖ,
εἴτ' ἐξαπίνης κλάουσα προστρέχει μόνη,
τίλλουσ' ἑαυτῆς τὰς τρίχας, καλὸν πάνυ
καὶ λεπτόν, ὃ θεοί, ταραντῖνον σφόδρα
ἀπολωλεκυῖ· ὅλον γὰρ ἐγεγόνει ράκος. (490)

4. Menander *Epitrepontes* 714-5

ἀλλ' εἴ με σώιζων τοῦτο μὴ πείσαις ἐμέ,
οὐκέτι πατήρ κρίνοι' ἂν ἀλλὰ δεσπότης.

5. Menander *Epitrepontes* 716-9

{(Σμ)} λόγου δὲ δεῖται ταῦτα καὶ συμπίσεως;

οὐκ ἐπ[ιτ]ό[λαιον; α]ὐ[τό, Π]αμφίλη, βοᾷ
φωνὴν ἀφιέν· εἰ δὲ κάμῃ δεῖ λέγειν,
ἔτοιμός εἰμι, τρία δέ σοι προθήσομαι.

6. Demosthenes 41.3-5

Πολύευκτος γὰρ ἦν τις Θριάσιος, ὃν ἴσως οὐδ' ὑμῶν τινες ἀγνοοῦσιν. οὗτος ὁ Πολύευκτος, ἐπειδὴ οὐκ ἦσαν αὐτῷ παῖδες ἄρρενες, ποιεῖται Λεωκράτη τὸν ἀδελφὸν τῆς ἑαυτοῦ γυναικός. οὐσῶν δ' αὐτῷ δύο θυγατέρων ἐκ τῆς τοῦ Λεωκράτους ἀδελφῆς, τὴν μὲν πρεσβυτέραν ἐμοὶ δίδωσιν καὶ τετταράκοντα μνᾶς προῖκα, τὴν δὲ νεωτέραν τῷ Λεωκράτει. τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, διαφορᾶς γενομένης τῷ Πολυεύκτῳ πρὸς τὸν Λεωκράτη, περὶ ἧς οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ λέγειν, ἀφελόμενος ὁ Πολύευκτος τὴν θυγατέρα δίδωσι Σπουδία τοῦτω. μετὰ δὲ ταῦτ' ἡγανᾶκει <θ'> ὁ Λεωκράτης, καὶ δίκας ἐλάγχανε Πολυεύκτῳ καὶ τοῦτω Σπουδία, καὶ περὶ πάντων ἠναγκάζοντ' εἰς λόγον καθίστασθαι. καὶ τὸ τελευταῖον διελύθησαν, ἐφ' ᾧ τε κομισάμενον τὸν Λεωκράτην ἅπερ ἦν εἰς τὴν οὐσίαν εἰσηνεγμένος, μήτε κακόνουν εἶναι τῷ Πολυεύκτῳ, τῶν τε πρὸς ἀλλήλους ἐγκλημάτων ἀπηλλάχθαι πάντων.

7. Demosthenes 30.4-5

δύο μὲν γὰρ ἐστὶν ἔτη τὰ μεταξὺ τοῦ συνοικῆσαί τε τὴν γυναῖκα καὶ φῆσαι τούτους πεποιῆσθαι τὴν ἀπόλειπιν· ἐγῆματο μὲν γὰρ ἐπὶ Πολυζήλου ἄρχοντος σκιροφοριῶνος μηνός, ἢ δ' ἀπόλειπιν ἐγράφη ποσιδεῶνος μηνός ἐπὶ Τιμοκράτους· ἐγὼ δ' εὐθέως μετὰ τοὺς γάμους

δοκιμασθεὶς ἐνεκάλουν καὶ λόγον ἀπήτουν, καὶ πάντων ἀποστερούμενος τὰς δίκας ἐλάγχανον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος.

8. Pollux 3.47.2

καὶ κακοῦν, καὶ δίκη κακώσεως, προικός, σίτου. καὶ τούναντίον ἀπόλειψις. καὶ δίκη παρὰ τάνδρως ἀπολείψεως.

9. Photios Lex. A 2541 (cf. Lex.Seg. a201)

ἀπόλειψις· σημαίνει μὲν καὶ ἄλλως το ἀπολιπεῖν, ιδίως δὲ ὅταν γαμετὴ τὸν ἄνδρα ἀπολίπη. λέγεται δὲ χρηματίζειν πρὸς αὐτὸν ἀπόλειψιν.

10. Isaios 3.8

Ἐπιθυμῶ δὲ πρῶτον μὲν περὶ αὐτοῦ τούτου πυθέσθαι, ἥντινά ποτε προῖκά φησιν ἐπιδοὺς ἐκδοῦναι τὴν ἀδελφὴν ὁ μεμαρτυρηκὼς τῷ τὸν τριτάλαντον οἶκον κεκτημένῳ, εἴτα πότερον ἡ ἐγγυητὴ γυνὴ ἀπέλιπε τὸν ἄνδρα ζῶντα ἢ τελευτήσαντος τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ παρ' ὅτου ἐκομίσατο τὴν τῆς ἀδελφῆς προῖκα οὗτος . . .

11. Isaios 3.77-78

Ἀλλ' ὑμεῖς, ὡς ἔγωγ' οἶμαι, οὐ πιστεύετε, ἐὰν μὴ ἀποφαίνῃ ὑμῖν, ὅπερ ἀρχόμενος εἶπον τοῦ λόγου, πρῶτον μὲν ἐπὶ τίνι προικὶ οὗτος ἐγγυῆσαι τῷ Πύρρῳ φησὶ τὴν ἀδελφὴν, ἔπειτα πρὸς ὅποιον ἄρχοντα ἡ ἐγγυητὴ γυνὴ ἀπέλιπε τὸν ἄνδρα ἢ τὸν οἶκον [τὸν] αὐτοῦ.

12. Andokides 4.4

Λαβὼν δὲ τοσαύτην προῖκα, ὅσην οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων, οὕτως ὑβριστὴς ἦν, ἐπεισάγων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν ἐταίρας, καὶ δούλας καὶ ἐλευθέρας, ὥστ' ἠνάγκασε τὴν γυναῖκα σωφρονεστάτην οὖσαν ἀπολιπεῖν, ἐλθοῦσαν πρὸς τὸν ἄρχοντα κατὰ τὸν νόμον. Οὗ δὴ μάλιστα τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπεδείξατο· παρακαλέσας γὰρ τοὺς ἐταίρους, ἀρπάσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς τὴν γυναῖκα ᾧχετο βία, καὶ πᾶσιν ἐδήλωσε καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν καταφρονῶν.

13. Isaeus 10.18-19

Ἴσως οὖν <ἄν> τις, ὃ ἄνδρες, τὸν χρόνον ὑμῶν θαυμάσειε, πῶς ποτε πολὺν οὕτως εἰάσαμεν καὶ ἀποστερούμενοι οὐκ ἦμεν ἐπ' αὐτά, ἀλλὰ νυνὶ περὶ αὐτῶν τοὺς λόγους ποιοῦμεθα. Ἐγὼ δὲ οἶμαι μὲν οὐ δίκαιον εἶναι διὰ τοῦτο ἔλαττον ἔχειν, εἴ τις μὴ ἐδυνήθη ἢ κατημέλησεν — οὐ γὰρ τοῦτό ἐστι σκεπτέον, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἰ δίκαιον ἢ μή—ὅμως μέντοι καὶ περὶ τούτων αἴτιον εἰπεῖν ἔχομεν, ὃ ἄνδρες. Ὁ γὰρ πατὴρ οὐμὸς ἐπὶ προικὶ ἐγγυησάμενος τὴν ἐμὴν μητέρα συνώκει, τὸν δὲ κλῆρον τούτων καρπουμένων οὐκ εἶχεν ὅπως εἰσπράξαιτο· ὅτε γὰρ περὶ αὐτοῦ λόγους ἐποιήσατο τῆς μητρὸς κελευούσης, οὗτοι ταῦτα αὐτῷ ἠπειλῆσαν, αὐτοὶ ἐπιδικασάμενοι αὐτὴν ἔξειν, εἰ μὴ βούλοιο αὐτὸς ἐπὶ προικὶ ἔχειν. ὁ δὲ πατήρ, ὥστε τῆς μητρὸς μὴ στερηθῆναι, καὶ δις τοσαῦτα χρήματα εἶασεν ἂν αὐτοὺς καρποῦσθαι.

14. Menander *Aspis* 130-148

ὦν δ', ὅπερ ὑπεῖπα, χρηστὸς οὗτος μακροτέραν (130)
ὀρῶν ἐκείνῳ τὴν ἀποδημίαν τά τε
οἰκεῖα μέτρια παντελῶς, τὴν παρθένον
αὐτὸς συνοικίζειν νεανίσκῳ τινὶ
ἔμελλεν, ὅτῳ τῆς γυναικὸς ἥς ἔχει,
ἐξ ἀνδρὸς ἐτέρου, προῖκά τ' ἐπεδίδου δύο (135)
τάλαντα· καὶ ποιεῖν ἔμελλε τοὺς γάμους
νυνί. ταραχὴν δὲ τοῦτο πᾶσιν ἐμπεσὼν
τὸ νῦν παρέξει πρᾶγμα· τοὺς ἐξακοσίους
χρυσοὺς ἀκούσας οὕτοσιν γὰρ ἀρτίως
ὁ πονηρὸς, οἰκέτας τε βαρβάρους ἰδὼν, (140)
σκευοφόρα, παιδίσκας, ἐπικλήρου τῆς κόρης
οὔσης κρατεῖν βουλήσεται· αὐτὸς, τῷ χρόνῳ
προέχων. μάτην δὲ πράγμαθ' αὐτῷ καὶ πόνους
πολλοὺς παρασχὼν γνωριμώτερόν τε τοῖς
πᾶσιν ποιήσας αὐτὸν οἷός ἐστ' ἀνὴρ (145)
ἐπάνεισιν ἐπὶ τὰρχαῖα. λοιπὸν τοῦνομα
τοῦμὸν φράσαι· τίς εἰμι, πάντων κυρία
τούτων βραβεῦσαι καὶ διοικῆσαι; Τύχη.

15. Menander *Aspis* 149-158

Σμ: ἵνα μή τις εἴπηι μ' ὅτι φιλάργυρος σφόδρα,
οὐκ ἐξετάσας πόσον ἐστὶν ὃ φέρει χρυσίον
οὐδ' ὅποσα τὰργυρώματ', οὐδ' ἀριθμὸν λαβὼν
οὐδενός, ἐτοίμως εἰσενεγκεῖν ἐνθάδε
εἶασα· βασκαίνειν γὰρ εἰώθασί με
ἐπὶ παντί· τὸ γὰρ ἀκριβὲς εὐρεθήσεται
ἕως ἄν οἱ φέροντες ὥσιν οἰκέται.
οἶμαι μὲν οὖν ἐκόντας αὐτοὺς τοῖς νόμοις
καὶ τοῖς δικαίοις ἐμμενεῖν· ἐὰν δὲ μή,
οὐθεὶς ἐπιτρέψει.

16. Menander *Aspis* 250-273

(Σμ) εἶέν. τί δὴ μοι νῦν λέγεις, Χαιρέστρατε;
(Χα) πρῶτον μὲν, ὃ βέλτιστε, τὰ περὶ τὴν ταφὴν
δεῖ πραγματευθῆναι.
(Σμ) πεπραγματευμένα
ἔσται. τὸ μετὰ ταῦθ', ὁμολόγει τὴν παρθένον
μηθενί· τὸ γὰρ πρᾶγμ' ἐστὶν οὐ σὸν ἀλλ' ἐμόν.
πρεσβύτερός εἰμι· σοὶ μὲν ἐστ' ἔνδον γυνή,

θυγάτηρ, ἐμοὶ δὲ δεῖ γενέσθαι.

(Χα) Σμικρίνη,

οὐδὲν μέλει σοι μετριότητος;

(Σμ) διὰ τί, παῖ;

(Χα) ὦν τηλικοῦτος παῖδα μέλλεις λαμβάνειν;

(Σμ) πηλίκος;

(Χα) ἐμοὶ μὲν παντελῶς δοκεῖς γέρων.

(Σμ) μόνος γεγάμηκα πρεσβύτερος;

(Χα) ἀνθρωπίνως

τὸ πρᾶγμ' ἔνεγκε, Σμικρίνη, πρὸς τῶν θεῶν.

τῇ παιδί ταύτῃ γέγονε Χαιρέας ὁδὶ

σύντροφος ὁ μέλλων λαμβάνειν αὐτήν. τί οὖν

λέγω; σὺ μηδὲν ζημιού· τὰ μὲν ὄντα γὰρ

ταῦθ' ὅσαπέρ ἐστι λαβὲ σὺ πάντα, κύριος

γενοῦ, δίδομέν σοι· τὴν δὲ παιδίσκην τυχεῖν

καθ' ἡλικίαν ἔασον αὐτὴν νυμφίου.

ἐκ τῶν ιδίων ἐγὼ γὰρ ἐπιδώσω δύο

τάλαντα προῖκα.

(Σμ) πρὸς θεῶν, Μελιτίδῃ

λαλεῖν ὑπέιληφας; τί φήεις; ἐγὼ λάβω

τὴν οὐσίαν, τούτῳ δὲ τὴν κόρην ἀφῶ

ἴν', ἂν γένηται παιδίον, φεύγω δίκην

ἔχων τὰ τούτου;

17. [Demosthenes] 43.51

Ὅστις ἂν μὴ διαθέμενος ἀποθάνῃ, ἐὰν μὲν παῖδας καταλίπῃ θηλείας, σὺν ταύτησιν, ἐὰν δὲ μὴ, τούσδε κυρίους εἶναι τῶν χρημάτων. ἐὰν μὲν ἀδελφοὶ ὧσιν ὁμοπάτορες· καὶ ἐὰν παῖδες ἐξ ἀδελφῶν γνήσιοι, τὴν τοῦ πατρὸς μοῖραν λαγχάνειν· ἐὰν δὲ μὴ ἀδελφοὶ ὧσιν ἢ ἀδελφῶν παῖδες, * * * ἐξ αὐτῶν κατὰ ταῦτά λαγχάνειν· κρατεῖν δὲ τοὺς ἄρρενας καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀρρένων, ἐὰν ἐκ τῶν αὐτῶν ὧσι, καὶ ἐὰν γένει ἀπωτέρω. ἐὰν δὲ μὴ ὧσι πρὸς πατρός μέχρι ἀνεψιῶν παίδων, τοὺς πρὸς μητρός τοῦ ἀνδρὸς κατὰ ταῦτά κυρίους εἶναι. ἐὰν δὲ μηδετέρωθεν ἢ ἐντὸς τούτων, τὸν πρὸς πατρός ἐγγυτάτω κύριον εἶναι. νόθῳ δὲ μηδὲ νόθῃ μὴ εἶναι ἀγχιστεῖαν μήθ' ἱερῶν μήθ' ὀσίων ἀπ' Εὐκλείδου ἄρχοντος.

18. Isaios 11.2

ὁ δὲ νόμος περὶ ἀδελφοῦ χρημάτων πρῶτον ἀδελφοῖς τε καὶ ἀδελφιδοῖς πεποίηκε τὴν κληρονομίαν, ἐὰν ὧσιν ὁμοπάτορες· τοῦτο γὰρ ἐγγυτάτω τοῦ τελευτήσαντος γένος ἐστίν. Ἐὰν δ' οὗτοι μὴ ὧσι, δεύτερον ἀδελφὰς ὁμοπατρίας καλεῖ καὶ παῖδας τοὺς ἐκ τούτων.

19. Menander *Eiptréontes* 229-30

δίκας λέγοντες περιπατεῖτε, διφθέρας

ἔχοντες;

20. Menander *Samia* 13-18

[.....] γάρ ἐσμεν. τῷ χορηγεῖν διέφερον
καὶ τῇ] φιλοτιμίαι· κύνas παρέτρεφέ μοι,
ἵππο]υς· ἐφυλάρχησα λαμπρῶς· τῶν φίλων
τοῖς δεομένοις τὰ μέτρι' ἐπαρκεῖν ἐδυνάμην.
δι' ἐκεῖνον ἦν ἄνθρωπος. ἀστεῖαν δ' ὅμως
τούτων χάριν τιν' ἀπεδίδουν· ἦν κόσμιος.

21. Menander *Samia* 216-8

ἦ 'στ[ι] πιθανόν; σκέψασθε πότερο[ν εἴ] φρονῶ
ἢ μαίνομ', οὐδέν τ' εἰς ἀκρίβειαν [τότε
λαβὼν ἐπάγομαι μέγ' ἀτύχημα [

22. Menander *Samia* 265-274

αὐτὴν δ' ἔχουσιν αὐτὸ τὴν Σαμίαν ὁρῶ
ἔξω καθ' αὐτὴν <καὶ> διδοῦσαν τιτθίον·
ὥσθ' ὅτι μὲν αὐτῆς ἐστὶ τοῦτο γνώριμον
εἶναι, πατρὸς δ' ὅτου ποτ' ἐστίν, εἴτ' ἐμὸν
εἴτ'—οὐ λέγω δ', ἄνδρες, πρὸς ὑμᾶς τοῦτ' ἐγώ,
οὐχ ὑπονοῶ, τὸ πρᾶγμα δ' εἰς μέσον φέρω
ἅ τ' ἀκήκο' αὐτός, οὐκ ἀγανακτῶν οὐδέπω.
σύνοιδα γὰρ τῷ μειρακίῳ, νῆ τοὺς θεοὺς,
καὶ κοσμίῳ τὸν πρότερον ὄντι χρόνον ἀεὶ
καὶ περὶ ἔμ' ὥς ἔνεστιν εὐσεβεστάτῳ.

23. Menander *Samia* 327-9

τί βοᾷς, ἀνόητε; κάτεχε σαυτόν, καρτέρει.
οὐδὲν γὰρ ἀδικεῖ Μοσχίων σε. παράβολος
ὁ λόγος ἴσως ἐστ', ἄνδρες, ἀλλ' ἀληθινός.

Selected reading

Arnott, G. 2004, 'Menander's *Epitrepontes* in the light of the new papyri', in *Law, rhetoric and comedy in classical Athens: essays in honour of D.M. MacDowell* ed. D.L. Cairns and R. Knox (Swansea), 269-292

Bain, D. 1977, *Actors and audience: a study of asides and related conventions in Greek drama* (Oxford)

- Bathrellou, E. 2008, *Studies in the Epitrepontes of Menander* (diss. Cambridge)
- Carey, C. 2000, 'Comic law', *Annali dell' Università di Ferrara* 1 (2000) 65-86
- Cohn-Haft, I. 1995, 'Divorce in classical Athens', *JHS* 115, 1-14
- Furley, W.D. 2009, *Menander Epitrepontes* (London)
- Harrison, A.R.W. 1968, *The Law of Athens* vol. i (Oxford)
- Lape, S. 2004, *Reproducing Athens: Menander's comedy, democratic culture and the Hellenistic city* (Princeton)
- Scafuro, A.C. 1997, *The forensic stage: settling disputes in Graeco-Roman New Comedy*, (Cambridge)
- Traill, A. 2008, *Women and the comic plot in Menander* (Cambridge)
- Wallace, R. 2005, 'Law, Attic comedy, and the regulation of comic speech' in M. Gagarin and D. J. Cohen (eds.) *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law* (Cambridge), 29-40